

Branko Horvat*

UDK 338.984

Izvorni znanstveni rad

TEORIJSKO I PRAKTIČNO ZASNIVANJE PRIVREDNOG PLANIRANJA

Privreda je podupovezani sistem u kojem postoji značajna neizvjesnost o budućim događajima i o djelatnosti drugih aktera u privrednom procesu, kao i neprestano pojavljivanje kaotičnih procesa, usprkos pretpostavljenom i stvarnom determinizmu. Autor smatra da je lijek za to privredno planiranje. Dobre strane tržišnog automatizma ostaju, a s time i neovisnost privrednih subjekata i sloboda izbora i inicijative.

U toku Drugog svjetskog rata sve su zaraćene države zavele planiranje radi što potpunije mobilizacije ljudskih i materijalnih resursa. Ta su iskustva korištena i nakon rata, kada su u mnogim zemljama uspostavljeni zavodi za planiranje (Japan, Francuska, Nizozemska, Jugoslavija, Norveška, sve etatiističke zemlje, Koreja, Indija i druge). Čak su i u Svjetskoj banci rađene studije o komparativnom planiranju u različitim zemljama (Waterston, 1965.). Poseban poticaj planiranja daje Marshallov plan. U Engleskoj, Francuskoj i u drugim zemljama obavljene su opsežne nacionalizacije.

Kao rezultat tih mjera, ubrzan je privredni razvitak. Tome su pridonijeli nezadovoljena potraživanja zbog ratnih napora, porušena Europa, koju je valjalo obnoviti u tehnološki napredak ostvaren u toku šestogodišnjeg rata, a koji je ostao neprimijenjen na civilnu proizvodnju. Pobjeđene napadačke zemlje, Njemačka i Japan, nisu više smjele ulagati u naoružanje, pa su sve resurse mogle usmjeriti u privredni razvitak. Na kraju, stvorena je opća atmosfera zalaganja pojedinaca i vlada za obnovu i za izgradnju boljeg života. Aktivizirani su opsežni programi pomoći nerazvijenim zemljama. U SAD je nastupila kratkotrajna poslijeratna depresija, slična onoj nakon Prvog svjetskog rata. No ona je bila brzo prevladana proizvodnjom za Marshallov plan i zemlja je krenula putem dugotrajnog uspona.

---

* B. Horvat, redoviti profesor Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (u mirovini). Članak primljen u uredništvo: 12. 05. 2001.

Sve su to bili snažni impulsi, koji kao da su izbrisali prijašnje privredne cikluse. Pored toga, stvorene su međunarodne institucije (IMF, Svjetska banka, GATT, UNCTAD) koje su se brinule za stabiliziranje svjetske privrede. Sporazum u Betron Woodsu zaveo je fiksne devizne tečajeve, čime je povećana sigurnost u međunarodnim transakcijama i onemogućena je spekulacija kursnim fluktuacijama. Nešto je naučeno i iz ekonomske znanosti i prakse. Činilo se da svjetska privreda nezadrživo napreduje, pa su se počele zaboravljati prijašnje nedaće. Postepeno je došlo do denacionalizacije, zatim do tzv. dereguliranja. Planiranje je zapušteno. Na pomoć nerazvijenim zemljama dobrim se dijelom zaboravilo. Pojavile su se teorije o tome kako se zapravo i ne može ništa uspješno planirati, jer će privredni subjekti uvijek istjerati svoje namjere (teorija racionalnih očekivanja). Komplicirani matematički aparat dao je toj teoriji znanstveni privid. Svijet je punim jedrima zaplovio u tzv. neoliberalizam, što je samo drugi naziv za staru *laissez-fair* politiku. I kao što se to toliko puta dogodilo u ekonomskoj povijesti, *Laissez-fair* je izazvao razočaranja, usporavanje rasta i velike gubitke.

Prvi lomovi dogodili su se godine 1974., kada su naftne cijene povećane četiri puta. Nakon četiri godine, ponovno su povećane. Time je prividna ekonomska ravnoteža ozbiljno narušena, od čega se svijet nije nikad oporavio. Deregulacija i ostale neoliberalističke akcije i dalje se inercijom nastavljaju, a usporedno s njima privredni se razvitak usporava. Sve češće izbijaju sistemske krize u pojedinim dijelovima svijeta (mutual i hedge fondovi masovno bankrotiraju u SAD, tako da ih država mora spašavati, financijska kriza u Japanu i Istočnoj Aziji također zapošljava državu, u Europi dolazi do masovne nezaposlenosti prije nepoznate, događaju se povremeni lomovi na svjetskim burzama). Pojavljuju se sasvim ozbiljni radovi koji predviđaju izbijanje svjetske ekonomske krize slične onoj iz tridesetih godina. Pojavljuju se doduše i prvi znaci svijesti o prijetećoj opasnosti, kao što je propagiranje "Trećeg puta" kako to čine predsjednici Engleske i SAD, Blair i Clinton. No to su sasvim slabašni pokušaji. Ekonomski bi historičari rezignirano konstatirali da se jednostavno radi o dugoročnom "kondratijevu" koji je započeo 1973. i odonda klizi prema svom dolu negdje u 2001. Da vidimo što nam o tome može reći ekonomska teorija.

Propusti tržišta

Propust tržišta jest terminus technicus i znači neefikasnu alokaciju resursa tržištem. Akademsko razmatranje propusta tržišta najavio je svojevremeno Francis Bator (1958.). On polazi od prvog teorema blagostanja koji ističe: (1) ako postoji dovoljno kompletnih tržišta, (2) proizvođači i potrošači se ponašaju konkurentno i (3) ravnoteža je moguća, tada će alokacija resursa u toj ravnoteži biti Pareto-optimalna. To je formalni uvjet koji se zapravo svodi na obično matematičko

maksimiranje varijable, što traži da prvi diferencijal bude jednak nuli (ekonomisti bi kazali da neto marginalni proizvod mora biti jednak nuli). Bator zatim konstatira da prvi teorem blagostanja nije ispunjen, jer postoje nedjeljivosti u potrošnji, rastući prinosi obujma u proizvodnji (ili modernije: nekonveksni skup proizvodnih mogućnosti) i postoje eksternalije.

Ekonomisti te defekte pokušavaju popraviti raznim doskočicama kao što su porez na zagađivanje okoliša, čime se internaliziraju eksternalije, termiska tržišta, tržište rizika, pojačanje konkurencije, borba protiv monopola i drugim oblicima državne intervencije (Ledyard, 1987.).

Četiri su karakteristike takve uobičajene ekonomske analize: (1) svijest o tome da tržište (*laissez-faire*, neoliberalizam, tržišni fundamentalizam) ne postiže optimalnu alokaciju resursa, što je točno, (2) razmatraju se uvijek samo dva (ili dvije grupe) suprotstavljenih aktera koji ulaze u tržišne odnose (u danom sustavu privrede), (3) razmatraju se gubici zbog loše statičke alokacije resursa i (4) poziva se u pomoć intervencija države. Kao što su pokazali Leibenstein (1966.) i drugi, alokacioni su gubici mali, reda veličine jedan posto ili manje u odnosu na društveni proizvod. Stoga se u standardnoj analizi obično zanemaruju. No, ako je nezaposlenost 10 % (što je već godinama slučaj u Europskoj uniji), ili 15 % (što se događa u pojedinim zemljama), ili 20 % i više posto (kao u Hrvatskoj i općenito u ekonomskim krizama), onda su i gubici proizvodnje tome proporcionalni. Prema tome, proizvodni gubici zbog propusta tržišta (tržišnog fundamentalizma) desetak su puta, pa i dvadeset puta, veći od akademskih alokacionih gubitaka. Stoga se ne smiju zanemariti, ali tržišne propuste kapitalističkog privrednog sistema akademska teorija još nije uzela u razmatranje (zbog razloga koji su u individualističkoj privredi prilično očigledni).

A što se tiče razmatranja dvaju suprotstavljenih aktera, to proizlazi iz osnovne pretpostavke metodološkog individualizma. No, privreda - iako sastavljena od individualnih aktera - predstavlja međupovezani sistem, u koje se ti akteri kreću i stoga djeluje na njih neovisno o tome žele li to ili su toga svjesni. Kako ćemo odmah vidjeti, sistem zasnovan na tržišnom fundamentalizmu svakako je neefikasan. Zato su potrebne određene institucionalne promjene.

Propusti tržišta u realističnijim uvjetima

Rezoniranje teoretičara neoliberalizma sasvim je jednostavno: u svom interesu privredni subjekti nikada neće izabrati lošiju alternativu. Prema tome, u uvjetima neometane konkurencije nema potrebe za bilo kakvom intervencijom, jer će se, uz mala prilagođivanja, privredna ravnoteža uspostaviti sama od sebe. To je i stajalište hrvatskoga režima koji neprestano ponavlja kako država nije ni za što odgovorna i kako svatko radi na vlastiti rizik.

Takvo je rezoniranje zasnovano na ekonomskoj teoriji individualne akcije. Svaki privredni subjekt radi za sebe, a zbroj je njihovih akcija narodna privreda. To održava danas vladajuća ekonomska teorija, neoklasična ekonomija. No ta je teorija logički nekonzistentna i puna je kontradikcija, kako su to pokazali neorikardijanci. Zato sam ja pokušao izgraditi drugačiju teoriju koja polazi od ekonomskog sistema (Horvat, 1995.). Tako bi to bila treća teorija vrijednosti, nakon klasične i neoklasične koje se oslanjaju na individuu. Sistemska teorija prirodno vodi do koordiniranja privrednih aktivnosti uz omogućivanje stvarne slobode izbora privrednim subjektima. Naravno da pojedini akteri neće htjeti izabrati lošiju alternativu. No oni mogu izabrati samo između raspoloživih alternativa. A te ne ovise o njima. Ako postoje samo loše alternative, oni moraju izabrati neku od njih, bez obzira na potencijalno bolje. Alternative koje postoje ovise o sistemu. kada bi postojale samo linearne veze unutar sistema, onda bi se moglo agregiranjem individualnih akcija doći do ukupnog efekta. A budući da to nije tako, moramo poći od sistema i dezagregirati ga na sastavne dijelove koji su na neki način predodređeni i ne ovise o individualnoj namjeri. Neke su od karakteristika privrednog sistema ove:

- Ne postoje linearne veze, već povratne sprege, koje uvjetuju nelinearnost.
- Ne postoji trenutčno usaglašavanje, već različita kašnjenja. Dovoljno je da zaostajanje efekta za uzrokom postoji u dva razdoblja - a u realnoj su privredi kašnjenja višestruka - pa da uz uobičajene vrijednosti parametara dolazi do kolebanja (diferencijalna jednadžba drugog reda).
- Ne postoje kompletna terminska tržišta, pa je nemoguće tržišno koordinirati investicije (Stiglitz, 1995., str. 101).
- Ne postoje kompletna tržišta rizika. Zbog toga (a) ostvareni rizik poremećuje individualne planove i/ili (b) rizik se pokušava prebaciti na drugoga, umjesto da se nacionalnim planom eliminira. U slučaju (b) dolazi do nezdrave financijske nadgradnje koja je i do sto puta veća od realnih robnih transakcija. To opet stimulira spekulaciju koja dalje povećava rizik.
- Općenito su mnoga tržišta nekompletna.
- Ne postoje potpune informacije, pa su moguće pogrešne odluke.
- Poseban je slučaj asimetričnih informacija, gdje jedan partner ima više informacija od drugoga. Kao rezultat dolazi do oprečnog odabiranja (koje onemogućuje optimum) i moralnog rizika.
- Činjenica da je privreda integrirani sistem dovodi do "mrežnih eksternalija" koje predstavljaju ekonomije obima i opsega (economies of scale and sope) (Economides, 1996.).
- Dolazi do sinergijskih efekata, što znači da će ukupan efekt sistema biti veći ili manji od zbroja individualnih akcija. Na taj su način "racionalna očekivanja" nemoguća.

- Postoje eksternalije u privređivanju koje pojedini privredni subjekti ne mogu internalizirati.
- U privredi funkcioniraju mehanizmi multiplikatora i akceleratora. Još je davno (1939.) Samuelson pokazao da interakcija multiplikatora i akceleratora, uz određene vrijednosti parametara, stvara ciklus.
- Namjere individualnih aktera mogu imati suprotne ukupne efekte. Primjer je poznati Keynesov paradoks štednje koji se može formulirati ovako: što više pojedinci štede, to je manja ukupna štednja.
- Ekonomija je dinamički sistem neprestano bombardiran stohastičkim udarima. Još je davno Slutskij pokazao da pomični zbroj stohastičkih udara stvara cikluse bilo kojeg oblika (Slutskij, 1927.).

Ovdje bismo se mogli malo zaustaviti. Sustavno analitička ekonomija ili ekonomska analiza pojavila se tek s neoklasičnom ekonomijom u sedamdesetim godinama devetnaestoga stoljeća. Osnovna je paradigma bila mehanika. Studirali su se najjednostavniji, linearni, sistemi i tražena je stabilnost i stacionarna, poželjno jedinstvena, točka ravnoteže. Pojavom Harrod-Domarovog modela, stacionarna je ravnoteža dopunjena pokretnom ravnotežom ravnomjernog rasta. Kod takvih je shvaćanja efikasna konkurencija dovela do pune zaposlenosti svih resursa i nikakva ekonomska kriza nije bila moguća. Kako nas obavještava Joan Robinson, to su joj predavali njezini profesori na početku tridesetih a ona je kroz prozor vidjela mase nezaposlenih u jeku svjetske ekonomske krize. Slično sljepilo političkih i poslovnih struktura - pa donekle i akademskih - zapažamo i danas.

No, konačno su akademska znanost i ekonomska politika prihvatile postojanje ekonomskih oscilacija, pa ih je onda valjalo i objasniti. Nakon Drugog svjetskog rata, John Hicks, Nicholas Kaldor i Richard Goodwin polaze od pretpostavke da je putanja rasta lokalno dinamički nestabilna i da njezine devijacije imaju svoju gornju i donju granicu. U prvom se slučaju rast zaustavlja zbog nedostatka proizvodnih resursa, u drugome pad dolazi do najniže točke, tamo gdje su negativne investicije tehnološki uvjetovane. U međuvremenu djeluju Keynesovi pozitivni, odnosno negativni, multiplikatori. Oko svršetka 1959. postaje dominantna Slutskij-Frish-Tinbergen paradigma, po kojoj privreda nalikuje na oscilator koji je bombardiran neprestanim egzogenim šokovima, pa se tako oscilacije perpetuiraju. Ja sam učinio jedan korak dalje u smislu potpune endogenizacije privrednih kolebanja. Pošao sam od autoregresivnog procesa primijenjenog na jugoslavensku privredu, a koji je generirao diferencijalnu jednadžbu četvrtoga reda (Horvat, 1969., ss. 128-31). Korelacija je iznosila $r=0,95$. To je značilo da u privredi postoji jedan srednji ciklus na koji su superponirani kratki ciklusi. Suviše kratka raspoloživa statistička serija nije mi dopustila da utvrdim postoji li možda i jedan duži privredni ciklus. Radi se zapravo o matematičkoj formulaciji poznate Schumpeterove teorije privrednih ciklusa, gdje su kratki i srednji ciklusi superponirani na duge, što dovodi do veoma

nepravilne putanje. U jednom kasnijem radu (Horvat, 1967., str. 55) utvrdio sam da povećanje efikasnosti dovodi do smanjivanja stabilnosti i usporavanja privrednog rasta. Taj je zaključak očigledno protuintuitivan i nipošto očigledan. No, ni tu se priča ne završava. U posljednja dva desetljeća znanost je počela sistematski proučavati pojavu determinističkog kaosa (Grebogi, et al., 1997.), što je također protuintuitivno, jer se do tada držalo da je determinizam identičan s predvidivošću. No pokazalo se da male promjene parametara kod nelinearnih sistema - kod linearnih sistema, koji su dotle bili proučavani, to se ne može dogoditi - pretvaraju ravnomjerno kretanje u kaotično. Proizlazi da je prijašnja mehanička paradigma neprikladna, stohastički se fenomeni pojavljuju i u determinističkim sistemima, na kratak se rok ponašanja može predvidjeti, ali na dugi rok ne, i makar su fenomeni neregularni i nepredvidivi, kaos ipak ima određenu strukturu. Mogu još jedino dodati kako gore navedeni popis pokazuje da se privreda sastoji od mnoštva nelinearnih procesa koji su svi deterministički.

Zaključak je prilično očit. Automatizam tržišta može dovesti do ekonomskih kriza, a da ne znamo unaprijed ni kada ni kako. Znamo da se to stvarno i događa. Sada znamo da je u principu nemoguća ravnoteža kod nelinearnih kaotičnih sistema. Prema tome, prijeko je potrebno automatizam tržišta dopuniti "ručnom" regulacijom, a to je planiranje.

Prepuštena sama sebi, privreda je kaotična, a rast je sasvim spor ili ga nema. Nelinearnosti ekonomskog sistema onemogućuju precizno predviđanje ili čak vode efektima suprotnima od očekivanih. Neoliberalizam pretpostavlja privredni automatizam. Ta je pretpostavka nerealna, jer je stvarni automatizam veoma defektan i može biti popravljen samo "ručnom" regulacijom. To ne znači da je laissez-faire sasvim nemoguć. On je donekle moguć u posebno povoljnim okolnostima kakve su bile poslije Drugog svjetskog rata, ali i onda je bio ograničen i suboptimalan; ekonomski je sistem mogao biti efikasniji. Sad više te povoljne okolnosti ne postoje, pa valja očekivati pojačane negativne efekte.

Posljedice neoliberalizma (tržišnog dundamentalizma)

Općenito prihvaćeni ekonomski ciljevi jesu: puna zaposlenost, stopa rasta koja to omogućuje, stabilnost cijena, uravnotežena vanjskotrgovinska razmjena, pravična raspodjela dohotka. Ništa od toga ne nastaje automatski. Vladajuće neoliberalističko ponašanje aktualne vlasti u Hrvatskoj najočitiiji je dokaz tome. Četvrtina je radnog stanovništva nezaposlena. Zapravo, nezaposlenost je znatno veća, jer je, prema izjavama nadležnog ministra, 84% umirovljenika otišlo/otjerano u mirovinu. Stoga se omjer radnog stanovništva prema umirovljenicima sveo od nekadašnjih 4:1 na 1:1. Stopa rasta za posljednje desetljeće negativna je. To znači da ukupna proizvodnja iznosi samo tri četvrtine proizvodnje od prije deset godina.

Vanjskotrgovinski je deficit ogroman, a vanjska je zaduženost četiri puta veća nego prije deset godina, kada je još postojao zavod za planiranje. Raspodjela dohotka krajnje je neujednačena u odnosu na nekadašnju. Stvaraju se superbogataši, na jednoj strani i prosjaci, na drugoj. Neki u manje od godine dana zarađuju više nego drugi u cijelom svome životu. Jedino su cijene dosad bile donekle stabilne, ali to je i najlakše postići. No ni to više nije tako. Osim toga, stabilne cijene nisu cilj, već su sredstvo za ciljeve koji nisu postignuti, jer ih je sredstvo onemogućilo (precijenjena valuta, opća nelikvidnost s neisplaćenim plaćama i nepodmirenim računima, horentne kamate koje onemogućuju investiranje koje je palo ispod amortizacije, masovni bankroti itd.).

Dok razmeđe u Hrvatskoj predstavlja godina 1990., kada je započeta restauracija kapitalizma tipa onoga u monarhističkoj Jugoslaviji, zbog čega je izbila socijalna revolucija, za Zapadnu Evropu je razmeđe godine 1974. kad je drastično povećanje cijena nafte uzdrimalo labavu stabilnost sve više neoliberalističkog privređivanja. To se vidi iz tablice 1.

Tablica 1.

ŠESNAEST VODEĆIH INDUSTRIJSKIH ZEMALJA

	1950.-1973.	1973.-1989.
Rast bruto društvenog proizvoda u %	4,9	2,6
Rast izvoza u %	8,6	4,7
Stopa nezaposlenosti u %	2,6	5,7
Rast cijena u %	4,2	7,5

Izvor: Panić, str. 58.

U drugom je razdoblju došlo do izrazitog pogoršanja ekonomskih pokazatelja u odnosu na prvo razdoblje. To se pogoršanje nastavilo i poslije, što se najbolje vidi iz kretanja nezaposlenih u Evropskoj uniji od 3,7% u sedamdesetima na 9,1% u osamdesetima i na 11% u devedesetim godinama (OECD 1997., str. 41). U godini 2000. nezaposlenost je privremeno pala na 9%, ali je u 2001. opet počela rasti, samo ne znamo dokle.

Glavni je razlog prosperiteta u pedesetim i u šezdesetim godinama što su vlade visokoindustrijaliziranih zemalja provodile makro-ekonomsko upravljanje usmjereno na postizavanje jasno definiranih nacionalnih ciljeva (Panić, str. 59). Toga je u drugom razdoblju bilo sve manje, a sve je veća pažnja posvećivana tzv. deregulaciji.

I tako smo se našli na silaznoj putanji dugoročnog "kondratijeva". Ja sam još prošle godine na savjetovanju ekonomista u Opatiji upozorio da će u godini 2001.

najvjerojatnije doći do izbijanja svjetske recesije, najprije u SAD, otkuda će se recesija proširiti po cijelome svijetu. Nešto sam slično najavio i godinu dana prije. To se sada zaista i događa. No naša ekonomski neuka, ideološki zaslijepljena i društveno neodgovorna strančarska vlada nije ništa učinila da zemlju pripremi na svjetske poremećaje. I tako se nezaposlenost i dalje povećava.

Za Hrvatsku su razlike između prvog i drugog razdoblja drastične, što pokazuju izračunani gubici potencijalne proizvodnje. (tablica 2.):

Tablica 2.

Poljoprivredna proizvodnja:	Povećanje	1947.-1955.	47%
	Smanjenje	1989.-1997.	19%
	Gubitak	3,2 godišnjih proizvoda	
Industrijska proizvodnja	Povećanje	1947.-1956.	114%
	Smanjenje	1989.- 1998.	43%
	Gubitak	16 godišnjih proizvoda	

Izvori: SZS: Jugoslavija 1918.-1988. DZS: Statistički ljetopis 1988.

Industrijska proizvodnja, koja o ekonomskoj politici, ovisi više nego poljoprivreda, prepolovljena je a to znači da je veliki dio industrije razoren. Ti se gubici ne mogu svi pripisati neoliberalizmu, jer su znatno veći nego u Zapadnoj Evropi. Veliki dio krivnje snosi neodgovorna vlast (Horvat, 1999.a), a jedan je dio posljedica peterostrukog smanjenja unutarnjeg tržišta, koje nije kompenzirano vanjskim (Horvat, 1999.b, str. 51-54). No zaključak je očit: potrebno je izgraditi mehanizam privredne koordinacije i postavljanja narodno - privrednih ciljeva. O tome bih mogao štošta reći kao nekadašnji glavni metodolog Zavoda za planiranje, u doba kada je zemlja postizala stope rasta najviše na svijetu i kada je najbrže rasla globalna proizvodnost. No to ostavljam za drugu priliku.

Prepolovljivanje industrije glavni je “kvar” privrednog stroja. Prema tzv. prvom Kaldorovom zakonu (Kaldor, 1966.), industrija je glavni pokretač privrednog razvitka jer postoji pozitivna korelacija između rasta društvenog proizvoda i pretjecanja rasta industrije iznad rasta neindustrijskog sektora. To smo mi u Saveznom zavodu za planiranje znali i prije Kaldorovog zakona, jer smo uvijek planirali - i izvršavali - približno dvostruko brži razvitak industrije u odnosu na neindustrijski sektor. Sada je, kao što je poznato, obrnuto i otada toliki broj nezaposlenih koji se nikakvim vladinim “programom zapošljavanja” neće smanjiti. Tome valja dodati i Verdoornov zakon (1949.) koji ukazuje na pozitivnu statističku korelaciju brzine rasta i tehnološkog progressa. Na taj način, ne samo da imamo spori razvitak, već imamo i katastrofalno tehnološko zaostajanje privrede.

Zaključak

Privreda je međupovezani sistem, u kojem postoji značajna neizvjesnost o budućim događajima i o djelatnosti drugih aktera u privrednom procesu, kao i neprestano pojavljivanje kaotičnih procesa, usprkos pretpostavljenom i stvarnom determinizmu. Lijek je za to privredno planiranje. Ono povećava obujam relevantnih informacija i tako značajno smanjuje neizvjesnost donošenja odluka; i to za cijeli sistem, a ne samo za dva izolirana partnera. Kompleks planiranja uključuje, pored nacionalnog, i regionalno planiranje, jednako kao i razne oblike koordinacije među poduzećima, kao što su mrežno dogovaranje, dogovorno planiranje, razni nuzugovori i drugo. Dobre strane tržišnog automatizma ostaju, a s time i neovisnost privrednih subjekata i sloboda izbora i inicijative. No, kad tržišni mehanizam zataji, imamo nešto na što se možemo osloniti.

Kao poželjan nusprodukt privrednog plana koji usvaja Sabor - posebno poželjnog na ovim prostorima - pojavljuje se efekt discipliniranja vlade i državne administracije. Umjesto politikantskih izbornih obećanja koja nikoga ne obvezuju, sada nastaje striktna obaveza. Neizvršavanje te obveze može vladu stajati njezina mandata. Zato ne očekujem da će stav o potrebi privrednog planiranja vlada oduševljeno prihvatiti. Mnogo je ležerniji život kada vlada ni za što u privredi nije odgovorna, kako to proklamira tržišni fundamentalizam.

LITERATURA:

1. *Bator, F. M.*: "The Anatomy of market Failure," *Quarterly Journal of Economics*, 1958., str. 351-379.
2. *Economides, N.*: "The Economics of Networks," *International Journal of Industrial Organization*, 1996., str. 673.699.
3. *Greboji, C., J. Yorke (eds.)*: *The Impact of Chaos on Science and Society*, Tokio, UN University Press, 1997.
4. *Horvat, B.*: "Privredni ciklusi u Jugoslaviji", Beograd, IEN, 1969.
5. *Horvat B.*: "Ekonomska politika stabilizacije", Zagreb, Naprijed, 1976.
6. *Horvat, B.*: "The Theory of Value, Capital and Interest", Aldershot, E. Elgar, 1995.
7. *Horvat, B.*: "The Two Strategies: Transition and Restoraation", 1999. (u tisku).
8. *Horvat, B.*: "The Theory of International Trade", London, Macmillan, 1999.
9. *Ledyard, J. O.*: "Market Failures," u: J. Eatwill, M. Milgate, P. Newman, (eds), *The New Palgrave*, 1987., str. 326-328.
10. *Leibenstein, H.*: "Allocative Efficiency vs X-Efficiency," *American Economic Review*, 1966., str. 392-415.

11. OECD: "Societal Cohesion and the Globalizing Economy", Paris, 1997.
12. *Panić, M.*: "International Integration and the Changing Role of National Governments", u: Chang H. J., R. Rowthorn, (eds): "The Role of the State in Economic Change", Oxford: Clarendon Press, 1995., str. 51-78.
13. *Sluskij, E. E.*: "Složnije slučajnih pričin kak istočnik cikličeskikh procesov", Voprosy konjunktury, tom III, VYp. 1., 1927.
14. *Stiglitz, J. E.*: "Whither Socialism?", Cambridge, mass., MIT, 1995.
15. *Verdoorn, P. J.*: "Fattori che regolano lo sviluppo della produttività del lavoro," L'Industria, 1949. str. 3-10.
16. *Waterston, A.*: "Development Planning: Lessons and Experience", Baltimore, Johns Hopkins Press, 1965.

THEORETICAL AND PRACTICAL ESTABLISHING OF ECONOMIC PLANNING

Summary

Economy represents interconnected system, with considerable uncertainty in regard to future happenings and activities of other actors in economic process, as well as continuous appearance of chaotic processes, despite supposed and real determinism. Economic planning is medicine for this. It expands the volume of relevant information and reduces in such a way uncertainty of decision making. Good characteristics of market automatism remain, and by this independence of economic subjects and freedom of choice and initiative. But when market mechanism fails, we have something that we can rely upon.